

't Inschrien

Vereniging Oudheidkamer Twente

Kwartaalblad
2008 / 1

In dit nummer o.a.:

- Het collatierecht heer van Almelo
- Begrafenis in 1903
- Aanwinsten Oudheidkamer
- Textielarbeider in Ootmarsum
- Karmelietenklooster Zenderen

Colofon

't *Inschrien* is een kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente.

Doelstelling

Het bevorderen van kennis en inzicht omtrent de culturen van stad en land in Twente, in het bijzonder voor wat betreft archeologie, geschiedenis, natuur en landschap en het streven tot het behoud van de bestaande culturen of overblijfselen ervan.

Redactie

Berend Jager (hoofdredacteur), Frans Agterbosch, Willy Ahlers, Geert Bekkering, Jan ter Heegde en Frans Janssen.

Aan dit nummer werkten mee:

J.A. van Alsté, H. Kamp, G.A.B. Nijhuis, R. Kemper, F.J.M. Agterbosch, B. Morshuis, W. Tempelman, H.L. Kok, G. Bekkering, J. Oude Nijhuis/G. Goorhuis, C. Hoogendijk, W. Holterman, B. Jager.

Redactieadres

Blauwgras 48
7623GK Borne
tel. 074-2671053
redactie@oudheidkamertwente.nl

Bestuur

Jan van Alsté, voorzitter
Janny Willemsen, secretaris
Mark Willemsen, penningmeester
Han Brummelman, lid
Riet Lutikhuis, lid
Jan Morsink, lid
Frans Janssen, lid

Secretariaat van de vereniging

Postbus 40024
7504RA Enschede
secretariaat@oudheidkamertwente.nl
Telefoon : 074- 2914014
Rabobank rek.nr. 12 95 76 379

Het abonnement is bij het lidmaatschap van de vereniging ingesloten.

Lidmaatschap van de vereniging kost 24,50 euro per lid, echtparen 29,50 euro, jeugdleden tot 21 jaar 10 euro. Losse nummers zijn voor 5 euro verkrijgbaar bij het secretariaat en bij boekhandel Broekhuis.

De kopij moet uiterlijk 2 mei 2008 bij de redactie zijn. Men kan richtlijnen aanvragen bij de redactie.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Donatie en schenkingen:
schenkingen@oudheidkamertwente.nl

Een inschrien is een klein verborgen vakje in een tuigkist waarin men kostbare voorwerpen bewaarde.

Druk: Drukkerij Veltmann B.V., Enschede

Inhoud

	Pag.
Van de redactie	03
Van de voorzitter	04
Alferink: Spanning in de Tuin van Nederland	05
R. Kemper	
Activiteitenkalender	06
Verslag lezing over J.H. van Heek	06
G. Bekkering	
Uit de collectie van de Oudheidkamer	07
H. Kamp	
Aanwinsten Oudheidkamer	08
In memoriam André Hottenhuis	09
Mutaties leden	09
Kunst en historie: De textielarbeider in Ootmarsum	10
B. Morshuis	
Collectie Oudheidkamer Twente weer zichtbaar in TwentseWelle	11
W. Tempelman	
Een begrafenisplechtigheid in 1903	12
H.L. Kok	
Veepest in Agelo rond 1730 (deel 2)	16
G.A.B. Nijhuis	
Nieuw bronnenboek over de Plechelmuskerk; kritische beschouwing	19
J. Oude Nijhuis en G. Goorhuis	
Het collatierecht van de heer van Almelo	22
C. Hoogendijk	
Twentse paddenstoel	26
Het karmelietenklooster in Zenderen	27
B. Jager	
Verslag cursus Invloed van de Germanen op Twentse samenleving	28
F.J.M. Agterbosch	
Boeksignalement	28
G. Bekkering	

Omslagillustratie: schilderij van Adolf Philip Zeger van Rechteren

Zie artikel hierover op pagina 22

Van de redactie

De reacties op het verschijnen van het 0-nummer van *'t Inschrien* waren overweldigend, een bewijs dat het bestuur er goed aan heeft gedaan het blad een nieuw leven te geven. Veel leden klommen onmiddellijk in de pen, of zetten zich achter hun computer, om een artikel voor ons blad te schrijven. Uit een en ander blijkt hoe sterk de Oudheidkamer in Twente leeft. De toegezonden artikelen zijn van een grote verscheidenheid. Niettemin houdt de redactie zich aanbevolen voor meer artikelen. De omvang van het 0-nummer was 28 pagina's, inclusief het omslag; in dit eerste nummer is het aantal pagina's met vier pagina's toegenomen.

Ook in dit nummer treft u een verscheidenheid aan interessante artikelen en andere wetenswaardigheden aan. G.A.B. Nijhuis vervolgt zijn verhaal over de veepest rond Agelo, waarbij hij vooral ingaat op de remedies die men bedacht om de pest te voorkomen of te bestrijden. H.L. Kok, deskundige op het gebied van alles wat met begraven en de rituelen daaromheen te maken heeft, vertelt over een boerenbegrafenis in Hengelo 105 jaar geleden. Het is verbazingwekkend te lezen hoezeer een eeuw geleden het bijgeloof bij de ter aarde bestelling nog een rol speelde. In de serie Kunst en historie dit keer aandacht voor het beeldje De textielarbeider in Ootmarsum van de kunstenaar Berend Seiger en de reeds lang verdwenen damastindustrie waarnaar de plastic verwijst. Een verhaal van B. Morshuis. C. Hoogendijk heeft zich uitgebreid verdiept in het collatierecht van de heren van Almelo. Met dit begrip wordt bedoeld dat de adel het recht had geestelijken te benoemen. In dit nummer het eerste deel van een tweedelige serie over dit onderwerp

waarbij de historie van de kerk in Wierden centraal staat.

Met spanning wachten we het moment af dat TwentseWelle opengaat. De enorme collectie van de Oudheidkamer zal dan op een aantrekkelijke manier weer zichtbaar worden.

Hoe? Dat kunt u lezen in een artikel van W. Tempelman. Een bekend voorwerp uit die collectie, de zogenoemde Rembrandtkan, is het onderwerp van een bespreking door H. Kamp.

R. Kemper verzorgt in de komende nummers een column onder de naam Alferink, verwijzend naar de boerderij waaraan hij zijn hart heeft verpand. In de column in dit nummer vraagt hij aandacht voor de spanning tussen het behoud van de natuur en economische ontwikkelingen in onze regio.

En de Twentse paddenstoel? Er waren er maar weinig die hem konden lokaliseren, of (misschien juist) die de moeite namen te reageren. Nu het voorjaar is begonnen, is de nieuw afgedrukte paddenstoel wellicht een mooie gelegenheid eropuit te trekken, de paddenstoel te lokaliseren en ook nog een leuke prijs te winnen.

In de Activiteitenkalender kunt u lezen waar en wanneer er lezingen, excursies, e.d. worden georganiseerd.

Dit, en nog meer lezenswaardige zaken, vindt u in dit nieuwe nummer van *'t Inschrien*.

We wensen u veel leesplezier.

Berend Jager

Van de voorzitter

Het verschijnen van ons kwartaalblad *'t Inschrien* heeft veel positieve reacties opgeleverd. Dat begon al op 12 december 2007 bij de feestelijke uitreiking van het eerste exemplaar door hoofdredacteur Berend Jager aan burgemeester Brekelmans in zijn stadhuis te Borne. Ook veel Twentse zusterverenigingen waren aangenaam verrast en vaak hebben we af kunnen spreken om periodieken wederzijds uit te wisselen. De complimenten gaan dan ook uit naar de redactie die alle lof verdient voor het zogenoemde nul-nummer. Het blad voorziet in een behoefte en er komen voldoende artikelen beschikbaar om de uitgaven van 2008 op een verantwoorde wijze te vullen.

In Twente zijn meer dan 100 verenigingen en stichtingen actief op het gebied van de cultuurhistorie. De meeste beperken zich tot de lokale situatie. De Oudheidkamer Twente richt zich als voorheen op geheel Twente en blijft daardoor uniek.

Het bestuur heeft inmiddels besloten niet deel te nemen aan de opvolger van het blad *typischTwente*. De onduidelijkheid over de invulling, de verwachte geringe meerwaarde naast ons eigen blad en de gevraagde financiële bijdrage maakten een afwijzende beslissing noodzakelijk.

De kracht van onze vereniging ligt niet alleen bij de leden die actief zijn in commissies en werkgroepen, maar ook bij de leden die deelnemen aan excursies, lezingen en cursussen en die ons met hun lidmaatschap en belangstelling steunen. Het

aantal leden neemt weer toe en ook worden steeds meer leden actief in onze commissies en werkgroepen. Dat geeft het bestuur het gevoel op de goede weg te zitten.

Zo is in de afgelopen periode een belangwekkende cursus verzorgd over de rol van de Germanen in Twente. Uit een evaluatie is gebleken dat de inhoud van de cursus zeer gewaardeerd werd. Voor 2008 is een aantrekkelijk programma samengesteld; uw aanwezigheid wordt zeer op prijs gesteld.

In april wordt de opening van het museum TwentseWelle verwacht. Wij zien uit naar deze gebeurtenis. Niet alleen omdat daarmee een groot deel van onze collectie weer voor publiek toegankelijk wordt, maar ook omdat de Twentse ontwikkeling op het gebied van natuur en cultuur in samenhang en op een originele manier gepresenteerd kan worden.

Het is jammer dat de Oudheidkamer geen permanente plek in TwentseWelle is gegund; maar wij hebben in de directe omgeving een uitstekend alternatief op het oog. Wij hopen dat bij het verschijnen van dit nummer van *'t Inschrien* de onderhandelingen zijn afgesloten en het pand in gebruik is genomen. Een eigen plek voor onze werkgroepen, het secretariaat en ons archief. Mogelijk kunnen we ook nog beperkt onderdak bieden aan verwante verenigingen.

Jan van Alsté

Alferink: Spanning in de Tuin van Nederland

De Hellendoornse buurtschap Marle is in rep en roer. Ze voelt zich bedreigd door de komst van Family Farmers, een Brabants bedrijf dat zich - hoewel de naam anders doet vermoeden - heeft gespecialiseerd in intensieve varkenshouderij. Een bedrijf dat landelijk op zoek is naar vestigingsmogelijkheden om zodoende zijn groei mogelijk te maken. Vanuit de circa 600 zielen tellende buurtschap wordt onthutst gereageerd. In het idyllische Marle? Die rustige, agrarische, landelijke gemeenschap? Inderdaad. Daar ja. Een deel van het grondgebied is immers aangeduid als landbouwontwikkelingsgebied. Het provinciaal reconstructieplan biedt die mogelijkheid met zogenaamde sterlocaties.

Desondanks stond een deel van de buurtschap op de achterste benen. Algauw werd de Stichting Anti-Industriële Veehouderij Marle opgericht en vele bezwaren werden ten gemeentehuize ingediend.

De provincie Overijssel wordt de Tuin van Nederland genoemd. Toerisme enerzijds en (intensieve) landbouw en veeteelt anderzijds, houden de economie draaiende. Helaas gaan beide sectoren moeilijk samen. Er zijn dan ook vele wetten en regels. Enkele jaren geleden zijn er - democratisch - gebieden bepaald, waarbinnen intensieve veehouderij plaats mag vinden. In andere gebieden mag dit niet.

Die landbouwontwikkelingsgebieden zouden - zogenaamd - slechts bedoeld zijn voor de plaatselijke bevolking. Eigen dorpsgenoten eerst? "Anders hadden 'we' nooit ingestemd met een zodanige invulling van een dergelijk gebied", lijkt een veelgehoorde reactie.

Economische ontwikkeling gaat veelal gepaard met vernieuwing en verandering in de maatschappelijke omgeving en samenleving. De Twentse geschiedenis heeft dat goed laten zien. De industriële revolutie in de tweede helft van de 19de eeuw is hiervan het beste voorbeeld.

Ook die ontwikkeling werd toen niet door een ieder enthousiast ontvangen. De oorspronkelijke boeren van de Enschedese Eschmarke raakten steeds meer grond kwijt aan de steeds verder uitdijende stad. Eeuwenoude erven werden door de stad opgeslokt. Landelijke, agrarische gebieden verdwenen; luchtverontreiniging en vaak onhygiënische arbeiderswoningen kwamen ervoor in de plaats. Niet iedereen was daar blij mee. Het landschap werd beetje bij beetje aangetast en 'het Twentse land' in zijn bestaan bedreigd.

Wat dat betreft is er na een kleine anderhalve eeuw weinig veranderd. Behalve dan, dat het grootste deel van het 'oorspronkelijke' coulissenlandschap grotendeels al verdwenen is. Er blijft echter behoefte bestaan aan een groeiende economie en een hoger welvaartsniveau. Om het meest kostbare in onze streken te beschermen geeft de provincie aan de commercie geen vrijbrief om overal te bouwen. Door het reconstructieplan wordt kostbaar gebied bespaard. Men streeft naar een economisch en sociaal sterk en leefbaar platteland. Het échte Twentse land wordt behouden. Minder waardevolle gebieden dienen dan helaas daarvoor opgeofferd te worden. Wees niet bang voor verandering van buitenaf. Ons land moet door! Kritisch zijn over het nut en de noodzaak van bepaalde ontwikkelingen blijft daarbij natuurlijk noodzakelijk.

Activiteitenkalender

Activiteiten van de Vereniging Oudheidkamer Twente

31 mei 2008: excursie naar historisch Vriezenveen voor leden.

29 september 2008: film Berkel en Haaksbergseveen

Een geluidsfilm van circa 1 uur in kleur die de rivier de Berkel volgt van zijn oorsprong in Duitsland tot in Nederland. Een zeer boeiende film die flora en fauna tot in de finesses laat zien. Hetzelfde geldt voor de film over het Haaksbergse veen. Ook deze film is met veel geduld vervaardigd. Men ziet zelfs dansende slangen.

De Oudheidkamer wil zich graag presenteren op Twentse bijeenkomsten. Indien u uw leden en/of bezoekers extra informatie wilt geven laat ons dan even weten dat wij welkom zijn. Voor adres: zie colofon.

Andere activiteiten

22 april 2008: opening TwentseWelle.

De opening gaat gepaard met de eerste wisseltonoonstelling over de oorsprong van de quilt en zijn diverse betekenissen door de eeuwen heen.

Het Rozendaal 11, Enschede. 053 – 480 76 80. info@twentsewelle.nl

8 juni 2008: Streekboekenmarkt Ootmarsum

Elke zomer houdt de BMS een Streekboeken- en Ansichtkaartenmarkt.

Dit jaar zal deze plaatsvinden op zondag 8 juni 2008. Het is dan alweer de zesde keer dat deze markt wordt georganiseerd. Als locatie is gekozen voor het Kerkplein. 0541 – 29 15 04. info@bmsootmarsum.nl

Verslag boeiende lezing over J.H. van Heek

G. Bekkering

Op maandag 10 maart jl. vertelde Goderd van Heek in Prismare voor een volle zaal met OKT-leden en belangstellenden over zijn vader Jan Hendrik van Heek.

In een geanimeerde avond gaf hij heel veel familieanekdotes uit de tijd tussen 1870 en 1960 ten beste, een tijd waarin textielfabrikanten goede zaken deden en stakingen meemaakten, zelf zeiden sober te leven, maar wel wereldreizen maakten. J.H. van Heek was de stichter van textielfabriek Richtersbleek. Hij heeft dat bedrijf tot grote bloei gebracht. Daarnaast kocht hij Huis Bergh met 1200 ha bossen.

Goderd van Heek liet ons kennismaken met een hardwerkende vader, die een heel brede belangstelling had en naast de textielfabriek met heel veel geld en interesse het sociaal-culturele erfgoed in stand hield. Naast Huis Bergh ook kasteel Doornenburg en het Rijksmuseum Twente. Bij de vele dia's van fraaie door hem gemaakte pentekeningen hoorden we prachtige verhalen.

Na de oorlog was het Jan Hendrik van Heek, die de aanzet gaf tot het onderbrengen in stichtingen van zowel het Huis Bergh, Zonnebeek als Twickel.

Een zeer boeiende avond, die pas om 11 uur eindigde.

Uit de collectie van de Oudheidkamer

Henk Kamp

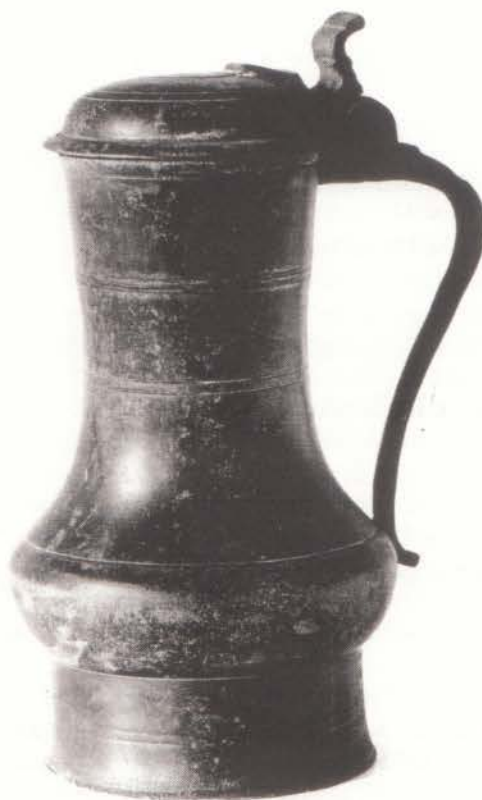
In de collectie van de Oudheidkamer bevindt zich een belangrijke tinnen kan. Waarschijnlijk zijn tinnen voorwerpen in Twente in de middeleeuwen voor het eerst in kerken en kloosters gebruikt en hadden ze dus een religieus doel. Mij zijn hiervan echter geen voorbeelden uit Twente bekend, hoewel ze er wel geweest moeten zijn.

In het eind van de 16de- en in de 17de-eeuw werd tin in zowel rijke als burgerlijke huishoudens gebruikt. In de arme huishoudens zal men zich hebben bediend van ander materiaal, zoals hout, been of aardewerk. Bij de beter gesitueerden was tin het voornaamste tafelgerei. Borden, schotels, kommen, kopjes, kandelaars, kannen, lepels, al deze gebruiksvoorwerpen waren van tin, zoals uit boedelbeschrijvingen blijkt. In het Ootmarsum van 1595 was het gebruikelijk dat men bij toelating tot het schoenmakersgilde onder andere een *buickede gijlde kanne* als meesterstuk vervaardigde. En bij de linnenwevers in 1636 *een fine quarten, een mengel fijne tinne kanne, een oorts van geliken fijn tin kanne*. Een quart, ook wel genoemd kan, heeft een inhoud van 1.8 liter, een mengel is de helft daarvan, 0.9 liter, en een oort daar weer de helft van, namelijk 0.45 liter.

Bij de inboedel van Huis Beugelskamp uit 1692 komen we deze maten ook tegen. Er wordt gesproken over *twee tinnen kannen en een mengelen*. Van al deze voorwerpen uit de 16de- en 17de-eeuw is niet veel aanwijsbaar Twents overgebleven. Het is daarom des te plezieriger dat in de

collectie van de Oudheidkamer zich onder nummer OHK863 een gebuikte tinnen kan bevindt die we overduidelijk als Twents kunnen identificeren. Bovenaan op het handvat is hij namelijk geijkt met het wapen van Enschede en het jaartal 97, dat is 1697. We zien dat Enschede gebruik

maakte van zijn stadsrecht en voorwerpen ijkte. Eind 18de-eeuw gebeurde dat niet meer en lieten de Twentse steden hun producten in Deventer ijken. De maatkan van de Oudheidkamer heeft een inhoud van een quart. Hij is verder gemerkt op het oor met een roos en onleesbare initialen. Op het deksel zijn de initialen van de eigenaar ingeslagen:

D.D. no. 2. De kan is onmiskenbaar in Deventer gegoten, zijn vorm, die exact overeenkomt met de Deventer kannen. De totale hoogte is 26 cm, de doorsnee van de voet is 12 cm.

In de tentoonstellingscatalogus van Boymans van Beuningen uit 2004 is eenzelfde kan weergegeven, gemerkt M.M., wat staat voor Martinus Maaldrink uit Deventer (1735 – 1780). De vormen voor deze kannen waren van brons. Ze werden van generatie op generatie overgedragen. Maaldrink was de opvolger van Hendrick van Brink, overleden in 1753, die op zijn beurt opvolger was van Willem Alderkamp, een zoon van Jan Alderkamp. Jan Alderkamp werd burger van Deventer in 1675; hij overleed in 1708.

De vorm van onze kan stamt uit de 17de eeuw en werd de hele 18de en begin

19de-eeuw gebruikt. Een vorm werd soms ook aan collega's uitgeleend, zodat we niet kunnen bepalen wie onze kan gemaakt heeft. Het zou Jan Alderkamp kunnen zijn. Dit type kan werd in de 19de-eeuw door verzamelaars *Rembrandtkan* genoemd, een benaming die heden ten dage nog steeds gebruikt wordt.

De Oudheidkamer bezit dus een maatkan uit 1697 van de stad Enschede met een inhoud van een quart, van het type *Rembrandtkan*, gegoten in Deventer. gezien

Literatuur:

B. Dubbe, Het tinnengietersambacht te Deventer, VMVORG, 1962

H.J.M. Kamp e.a., Geschiedenis van de gilden in Ootmarsum, 2006

A.J. Gevers, A.J. Mensema, De havezaten in Twente en hun bewoners, Zwolle 1995

Van tin gegoten uit tin genoten, een uitgave van de Nederlandse Tinvereniging, 2004.

Aanwinsten Oudheidkamer

De Vereniging Oudheidkamer Twente heeft haar collectie dankzij enkele giften kunnen uitbreiden.

Tijdens een plechtige bijeenkomst op 16 februari jl. in het huis van de familie Kramer in Buurse overhandigde de voorzitter van de heemkundevereniging Arfgood Buurse, de heer C.B.J. van Rijn, het markeboek van deze buurtschap aan J. Morsink als vertegenwoordiger van de Oudheidkamer. Dit markeboek, waarin verslagen zijn verwerkt over de periode 1603 tot 1923, was al aan de Oudheidkamer in bruikleen gegeven. Dit werd nu omgezet in een officiële schenking. De schenkingsakte werd ondertekend door de heren Van Rijn en Grobbink namens de heemkundevereniging Arfgood Buurse en de heer Morsink namens de Vereniging Oudheidkamer Twente. Een waardevolle aanwinst!

Verder stelde de heer B. Thüss, ex-directeur van de Twente Akademie, het archief dat hij rond de Twente Akademie had opgebouwd, beschikbaar. De Twente Akademie, actief in de periode 1982 - 1996, heeft een zeer belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van taal en cultuur in Twente. Tussen de Akademie en de Oudheidkamer heeft altijd een nauwe samenwerking bestaan. Bij zijn afscheid in 1995 werd Thüss gekarakteriseerd als een 'duizendpoot' die zich breed inzette. In 1996 is de Twente Akademie opgegaan in het Van Deinse Instituut. Het beschikbaar gestelde archief, liefst 17 archiefmappen, biedt een interessante blik in een stukje roerige geschiedenis en de gecompliceerde samenwerkingsverbanden van Twentse organisaties, als de Vereniging Oudheidkamer Twente, de Twente Akademie en het Van Deinse Instituut.

H. Brummelman
De heer Van Rijn overhandigt het markeboek aan de heer Morsink

In memoriam André Hottenhuis

Als een bliksemflits trof ons het bericht in de krant: André Hottenhuis is overleden. Plotseling. Terwijl hij een dutje deed. Onvoorstelbaar. Hij werd slechts 71 jaar. In de muziek spreekt men wel eens van een legende om aan te geven dat een musicus veel origineels op zijn gebied heeft gepresteerd. Zo zou je André ook een legende kunnen noemen voor wat betreft zijn invloed op de Twentse taal en cultuur. Met zijn kennis en kunde heeft hij een onuitwisbaar stempel gedrukt op de Twentse taal en cultuur. Begin jaren zeventig behaalde hij na noeste avondstudie zijn Nederlands MO-B diploma. Hoewel daarmee zijn studie voor dit vak in feite voltooid was, voelde hij toch de behoefte verder te studeren aan de RUG, de Rijksuniversiteit in Groningen. Daar promoveerde hij tot doctorandus in de Nederlandse taal en letteren met een studie over Twentismen, Twentse eigenaardigheden die Twentenaren gebruiken als ze denken Nederlands te spreken. Het typeert zijn bescheidenheid dat hij zich op zijn doctorandustitel nooit heeft laten voorstaan.

André Hottenhuis was een geleerde op zijn gebied die actief was in talloze verenigingen en stichtingen in Twente die zich met de regionale taal en cultuur bezighouden. Hij hield lezingen, schreef artikelen en boeken en had een wekelijkse rubriek in de regionale krant. Op het verzoek van de redactie van 't Inschrien een artikel voor ons blad te schrijven, reageerde hij positief, want hij droeg de Oudheidkamer en haar blad een warm hart toe. Helaas is het er niet meer van gekomen.

André was een man met uitzonderlijke gaven, maar zonder pretenties, met een Twents gevoel voor humor, beminlijk en toegankelijk. We zullen hem node missen.

Bestuur Vereniging Oudheidkamer Twente

Mutaties leden OKT en abonnementen 't Inschrien

Nieuwe leden

Dhr. J.C. Tip	Almelo	Dhr. en Mw. G.R./Y.B.S. Goorhuis	Enschede
Dhr. en Mw. J.B. Scholten	Enschede	Dhr. en Mw. L.R./D.M. Pen	Enschede
Dhr. en Mw. C.M. Versteeg	Losser	Dhr. J. Wevers	Enschede
Dhr. en Mw. A. Klaver	Enschede	Dhr. H.B.J. Bellers	Heerhugowaard
Dhr. en Mw. H.G.M. Zwijnenberg	Nijverdal	Dhr. B.M. Wabeke	Enschede
Dhr. H. van Essen	Enschede	Ruilabonnementen 't Inschrien	
Dhr. E. Kolk	Enschede	Historiekamer Hardenberg	Hardenberg
Mw. C.J. v.d. Bosch-Taata	Apeldoorn	Hist. Kring Nijverdal	Nijverdal
Mw. C.J. Rikken-Taata	Terneuzen	Huisarchief Twickel	Delden
Mw. A. Krommendijk	Beckum	IJsselacademie	Kampen
Dhr. J.M.A. van Zuidam	Malden	Overijsselse Bibliotheek	Nijverdal
Dhr. en Mw. J.G. Bornebroek	Enschede	St. Historisch Goor	Goor
Mw. C.J. v.d. Bosch	Apeldoorn	St. Historische Kring Losser	Losser
Dhr. W. Meijer	Borne	St. Heemkunde Geesteren	Geesteren
Dhr. en Mw. C.M. Versteeg	Losser	St. Bedehuizen Overijssel	Delden
Dhr. E.E.J. Schoorlemmer	Tubbergen	Historisch Museum Hengelo	Hengelo
Dhr. en Mw. Leerkotte/Wolterink	Oldenaaal	St. Heemkunde Denekamp	Denekamp

Kunst en historie: De textielarbeider in Ootmarsum

Ben Morshuis

Een kunstwerk als erfbetoon aan de textielarbeider. Het beeld staat in Ootmarsum. Deze keer eens niet in het stadscentrum, maar aan de Denekamperstraat bij de rotonde. Het staat tegenover de plaats waar ooit de Twentsche Damast-, Linnen- en Katoenfabriek v/h Bendien en Zonen stond.

In 1813 werd dit bedrijf door de joodse fabrikant Bendien gesticht. Hij maakte gretig gebruik van de vele thuiswevers die Ootmarsum kende en die op deze manier al jarenlang een centje bijverdienden.

Sedert de oprichting zijn honderden Ootmarsummers de fabriekspoorten gepasseerd. In tal van families ging het weven of een andere activiteit binnen de fabriek over van vader op zoon.

"Als 13-jarige moest ik al met vader mee," is een veelgehoorde zin als je met oud-textielarbeiders spreekt.

Generaties textielarbeiders verdienden in 't febriek, zoals het werd genoemd, de kost. En dat gebeurde niet altijd onder de meest ideale omstandigheden.

Enkele jaren na het 175-jarig bestaan kwam de fabriek stil te liggen en werden de resterende machines en arbeiders "overgeheveld" naar Losser. Het gebouwencomplex met het karakteristieke shed-dak werd in 2000 met de grond gelijk gemaakt. Op die plaats staan nu een kantoor- en een winkelpand.

In 2001 werd het initiatief genomen om een beeld op te richten ter herinnering aan die "textieltijd", maar vooral als een erfbetoon aan de vele arbeiders die in de fabriek hun brood verdienden.

Het beeld werd gemaakt door kunstenaar Berend Seiger en werd door de oudste nog levende ex-werknemer van de fabriek, Gerrit Hofsté, onthuld.

De kunstenaar Berend Seiger (1943) is afkomstig uit Oldenzaal, de stad waar hij vele jaren de textielarbeiders naar de fabriek van Gelderman zag lopen. Hij heeft

zijn atelier al jaren in Ootmarsum.

Hij gaf aan dit beeld kenmerken mee, die hem aan de textielarbeider van toen waren

De textielarbeider

opgevallen (en die in Ootmarsum weinig anders zijn geweest).

Hij verwoordde het eens zo: "De haast automatische gang naar de fabriek over steeds dezelfde straat. Lopend natuurlijk, met onder zijn arm het trommeltje met boterhammen en in de andere hand het (blauwe) busje met thee. Een enigszins gebogen en onderdanige houding, maar wel met de blik omhoog, opkijkend naar zijn baas van wie hij immers afhankelijk was." Het zijn die elementen die in De textielarbeider in Ootmarsum goed te onderscheiden zijn.

Collectie Oudheidkamer Twente weer zichtbaar in TwentseWelle

Wilma Tempelman

Sinds 1 januari 2007 is de museale verzameling objecten van de Vereniging Oudheidkamer Twente in bruikleen bij TwentseWelle voor een periode van 25 jaar. In museum TwentseWelle, dat op 22 april in Enschede geopend wordt, zal de collectie een plaats krijgen binnen de vaste presentatie: "Het Grote Verhaal".

In TwentseWelle worden natuur en cultuur verweven tot een uniek concept, dat het verhaal verbeeldt van het menselijk avontuur: een universeel verhaal met Twente als materiaal. Er is aandacht voor onder meer archeologie, geschiedenis, volkskunde, streektaal, natuur en landschap. De collectie van de Oudheidkamer Twente, die betrekking heeft op de Twentse samenleving, bestaat uit schilderijen, prenten, cartografie, textilia, munten, penningen, bouw- en steenfragmenten, en andere realia op het gebied van onder andere de archeologie. Deze collectie is dan ook samen met de mediatheek van de Oudheidkamer Twente onmisbaar bij het verwezenlijken van de doelstelling van TwentseWelle.

De samenvoeging van de collectie van de Oudheidkamer Twente met die van voormalig Museum Jannink stelt TwentseWelle in staat een zeer compleet beeld te geven van het verleden van Twente. De collectie die voortkomt uit Museum Jannink behelst voornamelijk objecten met betrekking tot de (textiel)industrie. De collectie van de Oudheidkamer Twente bestaat uit objecten vanuit de meeste andere cultuur-aspecten, zoals de adel, bestuurders, agrarisch leven, kleding en interieur van rijk en arm, bouwhistorie, financiën, religie, enz. De mediatheek van de Oudheidkamer Twente is eigenlijk de documentaire toelichting bij deze verzamelingen, waardoor ze in een

historische context geplaatst kunnen worden. In combinatie met de bibliotheken van voormalig Museum Jannink en het voormalige Natuurmuseum Enschede is deze zeer compleet geworden. Kennis- en informatiecentrum de Verdieping gaat straks werken als een historisch informatiecentrum voor Twente.

Samenvoeging met de collectie van het vroegere Natuurmuseum Enschede betekent dat TwentseWelle in Het Grote Verhaal de mens kan plaatsen in zijn natuurlijke leefomgeving door de eeuwen heen, waarin de cultuur een steeds belangrijker plek inneemt. Hierdoor wordt het beeld van Twente en omstreken dat in TwentseWelle geschetst wordt compleet.

De toegankelijkheid van bezoekers tot de collecties en het kennis- en informatiecentrum de Verdieping is groot. Heel veel (ca. 3500 objecten) zal straks te zien zijn in de presentaties. De inventarisnummers die bij de objecten gegeven worden, verwijzen naar de verschillende collecties. Op de objectinformatie-schermen bij de presentatie ziet en leest het publiek wat een bepaald object is en waarvoor het gebruikt werd of wordt. Ook de datering en herkomst van de objecten is hierop terug te vinden. In veel gevallen wordt daarbij de historische context gegeven. Voor wie nog meer over een bepaald object of onderwerp wil weten, verwijst een icoontje op het scherm naar kennis- en informatiecentrum de Verdieping. Daar kan men via trefwoorden zelf, al dan niet in stilte, literatuuronderzoek doen, allereerst in een soort handbibliotheek en vervolgens voor gevorderden in de hele bibliotheek. Medewerkers van kennis- en informatiecentrum de Verdieping zijn daarbij behulpzaam.

Een begrafenisplechtigheid in 1903

H.L. Kok

Op zondag 26 april 1903 overleed op 42-jarige leeftijd Albert Breukers, wonende aan de Breukersweg (Driene) te Hengelo. De begrafenis vond plaats op woensdag 29 april op de (nu) oude Algemene Begraafplaats aan de Bornsestraat te Hengelo. Deze eenvoudige, normale boerenbegrafenis zou door een toeval de geschiedenis ingaan en nationale bekendheid verwerven.

Het gezin Breukers, vader, moeder en vier kinderen, woonden in een kleine boerderij aan de Breukersweg te Hengelo. Deze boerderij is in de jaren 1960 afgebroken; op het terrein staan nu vier woningen, genummerd 30 tot en met 36.

doodkist en tevens om het lijk te scheren, waarna het werd 'verhennekleed'. Het hennekleed (2) is een linnen doodshemd zonder enige versiering dat meestal tot de eerste uitrusting behoorde van een bruidsuitzet.

Ingang van de oude begraafplaats Bornsestraat te Hengelo.

Links: G. Apool Sr. Rechts: gemeente arbeider Ten Zeldam. Foto gemaakt ± 1912 - 1913.

Zoals toen gebruikelijk werd de overledene verschoond en verkleed door de naobervrouwen, waarvoor zij de dode uit de bedstee namen. (1) Tijdens deze handeling (maandagmorgen 27 april) kwam 'Manseumken' (timmerman Mans van den Berg) om de maat te nemen voor de

Na het verhennekleeden werd de dode weer in de bedstee of op stro gelegd. 's Avonds kwam Manseumken met de kist en twee schraagjes op de handkar en kwamen de noodnaobers om te helpen de dode in de kist te leggen. Hierbij werd een klare borrel geschonken als bescherming tegen de

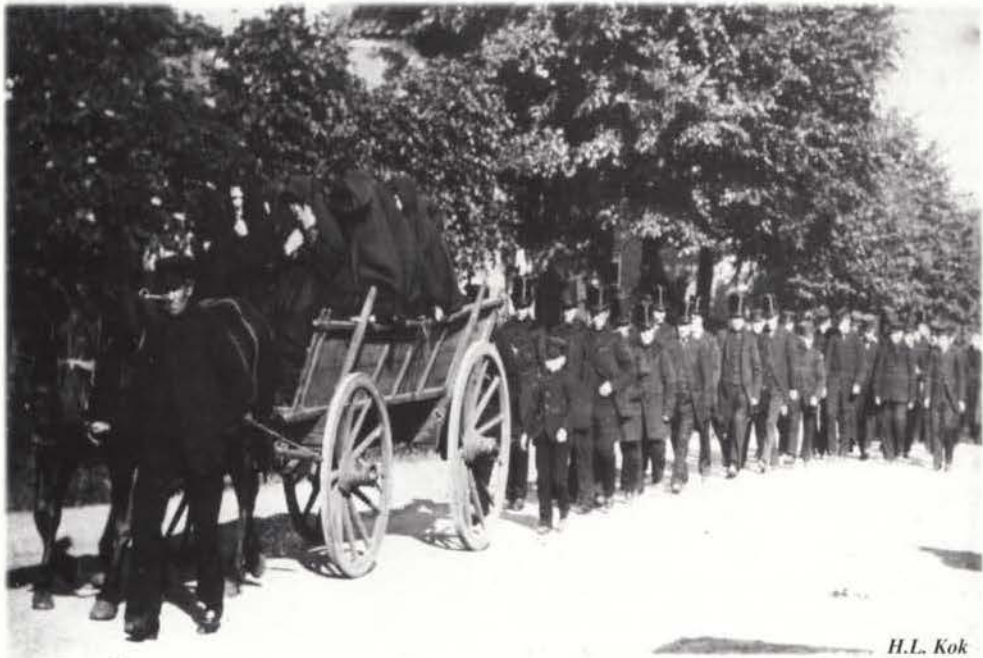
doodsbacillen. De kist werd op de twee schraagjes geplaatst precies in het midden van de deel.

De gehele boerengemeenschap kwam afscheid nemen door een blik in de kist te werpen en te zeggen dat de dode er mooi bijlag. Dit kijken en prijzen noemt men 'liekbekieken'.

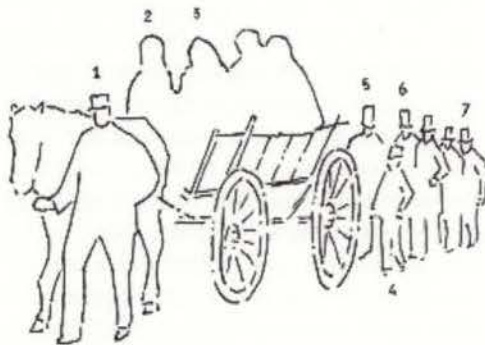
De stoet

Op de ochtend van de begrafenis kwamen

vier noodnaobers (of doodnaobers) om, nadat de familie afscheid had genomen, het deksel op de kist te leggen die door Manseumken werd vastgespijkerd. De dode werd met de voeten naar voren door de niendeur uitgedragen en zó op de gereedstaande wagen gezet, dat het hoofdeinde van de kist zich aan de achterzijde van de wagen bevond. (3)
Volgens traditie leende de naaste naober G.J.Lubberink van het erve Annink paarden

H.L. Kok

1. Noodnaober G.J.Lubberink van het erve Annink.
2. Johanna ter Weele, geboren Lubberink, dochter van G.J. Lubberink.
3. Elisabeth Lubberink, geboren Ter Hofte, vrouw van G.J.Lubberink.
4. Hendrik Breukers, 12-jarige zoon van de overledene.
5. G. ter Weele.
6. G.J. ter Weele, man van Johanna (2)
7. J.H.Stoelhorst.

De ongenummerde groep vrouwen op de wagen, zijn de weduwe en haar dochters. Zij zijn niet afzonderlijk te onderscheiden. De oudste zoon Gradus is door het wagenwiel niet zichtbaar.

en wagen voor deze laatste tocht en ging hij te voet naast de paarden. Op de wagen stond de kist op een laag stro en daaromheen bevonden zich de naaste familieleden, dat wil zeggen, de weduwe, Berendina Breukers geboren Goorhuis (Breukersdien), met haar beide dochters Anna en Rika. Zij zaten aan het hoofdeinde van de kist. Verder zaten op de wagen Elisabeth, de vrouw van G.J.Lubberink, en haar twee dochters. Als eersten volgden te voet achter de wagen de beide zonen van de overledene. Volgens traditie gaat bij dood jong voor oud.

Op de foto is alleen de toen 12-jarige Hendrik te zien. Zijn oudere broer Gradus gaat verscholen achter een wagenrad. De jongste zoon Hendrik, die ik in 1965 heb gesproken, kon zich de begrafenis van zijn vader nog goed herinneren. Hendrik heeft zijn vader ver overleefd; hij stierf op 28 januari 1981 op 90-jarige leeftijd. Van het sterfhuis aan de Breukersweg ging de stoet via de Woltersweg, Enschedesestraat en de (toen nog bestaande) Burg. Jansenstraat en de Thiemsbrug naar de Algemene Begraafplaats aan de Bornsestraat.

Foto

Het was een stralende voorjaarsdag. Het gelukte de fotograaf G.Hubers sr. om vanuit een bovenraam van zijn woning aan de Enschedesestraat op een zelfgegoten glasplaat een foto te maken van de naderende stoet. Deze foto, die voor zover ik weet, de oudste foto is die ooit van een boerenbegrafenis is gemaakt, werd eerst door de firma Hubers en later door de boekhandel Broekhuis als ansichtkaart verkocht. De familie Breukers vertelde mij dat dit zonder hun toestemming gebeurde ondanks protesten. De originele glasplaat is in de Tweede Wereldoorlog bij een bombardement verloren gegaan.

Animisme

Het plaatsnemen van de weduwe direct naast het hoofdeinde van de kist van haar man - vroeger zat men zelfs op de kist - wordt wel gezien als een laatste steriele en symbolische handeling van het vroegere weduwenoffer. (4) In de volksmond spraken men van 'op de doô zitten'.

Zwangere vrouwen mochten niet op de dodenwagen plaatsnemen. In de meeste gevallen gingen zwangere vrouwen niet mee naar een begrafenis en hoogzwangere vrouwen mochten zelfs geen dode zien. Dit laatste weet ik uit eigen ervaring: toen mijn vrouw hoogzwanger was van onze zoon (1959), werd haar de toegang tot de rouwkamer geweigerd zodat ze niet van haar geliefde dode afscheid kon nemen. Paarden die drachtig waren, mochten de dodenwagen niet trekken. Volgens de leer van het animisme (5) zweeft de ziel van de

ongeborene om de moeder (bij mens en dier) en kan dus gemakkelijk afdwalen en mee begraven worden. Aangezien zonder ziel geen leven mogelijk is, werd hieraan streng de hand gehouden

Het moet werkelijk gebeurd zijn (6) dat in januari 1902 te Reutum een drachtige merrie die de dodenwagen had getrokken dezelfde avond een levenloos veulen ter wereld bracht en daarbij zelf ook stierf.

Onzichtbaar

De vrouwen die op de wagen plaatsnamen, waren meestal onherkenbaar. Zij droegen een grote zwarte omslagdoek waarin zij zich onherkenbaar konden verhullen. Deze doeken hadden, al naar gelang de streek waar ze werden gebruikt, verschillende namen. De vrouw was in feite niet zichtbaar aanwezig en de vertrekkende ziel (of geest) die haar zou zoeken, kon haar in deze verhulling niet herkennen. De naaste bloedverwanten in het bijzonder moesten zich tegen de vertrekkende ziel beschermen of tegen de machten die de dood veroorzaakt hadden, daar zij het innigst met de dode verbonden waren en de ziel van de overledene zich in de eerste plaats aan hen zou blijven hechten. (7)

In de cultuur rond sterven en begraven zijn de vrouwen altijd het meest kwetsbaar omdat zij het zijn die het leven doorgeven.

Ook buiten Twente

Bronnen:

1 *Gesprek met de familie Breukers in januari 1965*

2 *Hennekleed: het woord henne, hene of hune, heeft maar een betekenis namelijk lijk of dood. (Zie: Kok H.L., Funerair Lexicon, blz. 116)*

3 *Voeten vooruit: De dode wordt met de voeten naar voren uitgedragen, zodat hij de afgelegde weg niet kan zien en niet terug kan keren. (Zie: Kok H.L., Thanatos, blz. 278)*

4 *Prof. Dr. E. Zehren, Goden aan het firmament. z.j. blz. 108.*

5 *Animisme: geloof aan een bezieling van de gehele schepping, mens, flora en fauna. Anima = ziel (Lat.)*

6 *Landelijk onderzoek Kon. Ned. Akademie van Wetenschappen. Amsterdam 1903.*

7 *Dr. E.A. Grolman, Volksgebruiken bij sterven en begraven. 1923*

8 *Ter nagedachtenis van Zaliger Mijnheer Eduard van den Bussche, op 18-jarige leeftijd overleden op 3 mei 1838 te Staden in West-Vlaanderen (Belgie).*

Het vervoer per boerenwagen, meestal een hooi- of ladderwagen, was niet specifiek Twents. In mijn archief zitten vele foto's en tekeningen uit diverse perioden en landstreken, waaronder de Gelderse Achterhoek, Terschelling, de Lünenburgerheide, enz. Ook in de literatuur treffen we rond dit onderwerp specimen aan, onder andere het prachtige gedicht over zo'n begrafenis door de Vlaamse priester/dichter Guido Gezelle, in zijn bundel *Kerkhofblommen*.(8)

Verfilming

In oktober 1984 is door de toenmalige. NOS in de film *Doodgaan in Nederland*, de begrafenis uit 1903 nagespeeld. Hiervoor heb ik 100 personen in dezelfde Twentse klederdracht bij elkaar kunnen krijgen. Door eigenwijsheid van de regie en volkomen onbekwaamheid en onkunde rond het gehele onderwerp, is de film helaas een grote mislukking geworden. De vierdelige film is één keer vertoond. Het geheel berust nu in het archief te Hilversum.

Praktisch alle funeraire rituelen en gebruiken, hebben hun wortels in een zeer ver verleden. Echter, spijtig genoeg, ook rouwgebruiken sterven uit.

Veepest in Agelo rond 1730 (deel 2)

G.A.B. Nijhuis

In de 18de -eeuw heeft de veepest in Twente op veel plaatsen op een vreselijke manier huisgehouden. Uiteraard stelden de boeren alles in het werk om de ziekte te voorkomen of, als ze eenmaal was uitgebroken, met allerlei remedies het verlies te verkleinen. Van de boeren werd verlangd dat ze nauwkeurig opgave deden van het aantal gestorven dieren.

Het archiefstuk bevat twee pagina's waarop de namen van de boeren (vaak ook met voornaam) vermeld staan. De meeste boeren kunnen zelf hun naam niet schrijven en tekenen met een handmerk. Opvallend is dat velen tekenen met een kruisje of en omgekeerde Griekse Y. Slechts 16 konden hun eigen naam schrijven. Alle boeren moesten deze lijst tekenen, wat meestal niet gebeurde. Alleen de boerichters tekenden in het algemeen zaken betreffende de markenzaken. Het is jammer dat het totale bezit aan dieren niet is opgetekend, maar alleen de gestorven exemplaren. Een sterfpercentage is dan ook moeilijk te geven. In de tweede pestperiode werd er naar medicijnen uitgekeken om de ziekte te bezweren.

Plakkaten

De plakkaten waren in drukwerk uitgevoerde resoluties van de toenmalige Overijsselse regering. De ziekte had zo'n grote impact op de veestapel in de toenmalige Verenigde Nederlanden, dat de bestuurders te rade gingen bij hun collega's uit andere provincies. Zo verscheen er op 30 juni 1768 een *Recept tegen de grasserende ziekte van het Rundvee, zoals hetzelfde in Gelderland op sommige plaatsen met goed succes, in*

dit jaar 1768 is gebruikt. Als de beesten beginnen te quinen (kwijnen) neemt men een coloquint appel (= klimplant met ronde bittere vrucht, een actief laxeermiddel) en een loot (=15,38 gram) senubladen (= van de sennepplant), de groote stelen eerst weggedaan, dan te zaamen aan stukken gesneden en met ruim een oord (= 0,4 ltr) raapolie gemengt. Dit word in eenmaal of tegelijk het beest

Oude potstal

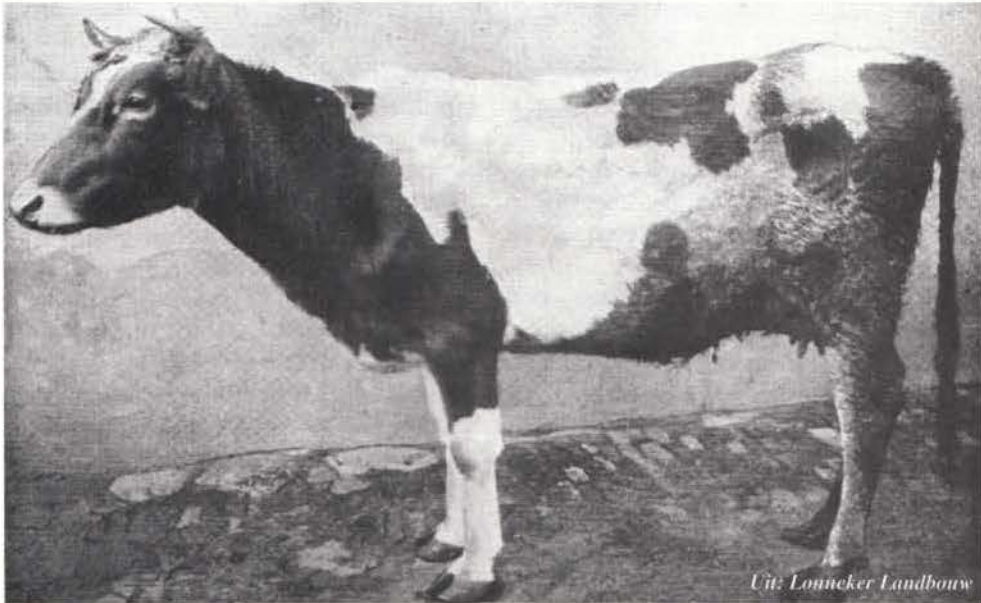
ingegeven. Voor een kalf neemt men een halve coloquint appel.

In Overijssel werden plakkaten onder andere op 24 oktober 1770, 12 maart en 21 oktober 1772 uitgevaardigd, d.w.z. in alle steden en dorpen aangeplakt en in de kerken na de zondagse dienst (de zgn. kerkespraken) voorgelezen, zodat ook de

plattelanders er weet van konden hebben. Op de plakaten stonden de besluiten die betrekking hadden op het voorkomen en het afweren van de ziekte. Elk ziek beest moest direct worden gedood. Vee dat de provincie Overijssel binnenkwam, moest voorzien te zijn van een gezondheidscertificaat. Waren ze genezen van een ziekte, dan moest dat kenbaar zijn aan een brandmerk op de horens. Een gezondheidscertificaat werd verstrekt als *een half uur in het rond*

1770, afkomstig en door Overijssel overgenomen van de provincie Friesland, geeft *Middelen tot Behoud en Genesing der RUNDEREN van de Besmettelijke Siekte aangetast.*

In het kort de inhoud: Men moet nauwkeurig te werk gaan als met zieke mensen. Als de ziekte wordt bespeurd, moet geen hooi meer worden verstrekt (hoewel ze dat bij het begin van de ziekte graag eten) maar uitsluitend licht

Uit: *Lomicker Landbouw*

Heidekoe

(= twee à drie km) de ziekte niet voorkwam en het vee daar minstens vier weken geweid geweest was of op stal had gestaan. Voor binnenlands (= Overijssels) vee stond een termijn van drie weken. Werd het vee verkocht en dus verplaatst, dan moest het certificaat meeverhuizen en moest dit aan de richter van het gericht medegedeeld worden. Op het niet naleven van bovengenoemde eisen stonden zware geldboetes.

Remedies

Een niet gedateerde resolutie uit omstreeks

verteerbaar stro. Dit tijdens de gehele ziekteperiode. Als ze dan na het eten van het stro goed herkauwen, kan weer wat hooi samen met het stro worden gegeven. Is de ziekte te onderscheiden, dan de koe een of nog beter twee keer daags in te geven *een half Lood beste (=7,69 gram) Rhabarber, omtrent een half quartiersuur gekookt in een kleine kop vol water, en wederom Lauw geworden is, ingegeven en besonder ook als sy sterk aan de Dongeloop (= diarree) zyn, zelfs tot zo lange dat sy al wederom een dag a twee hebben begonnen te herkauwen. Na twee dagen dit ingegeven*

te hebben, in plaats van een keer rabarber een kleine kop vol rauwe (en lauwe) Raap-olie in te geven. En vervolgens twee à drie maal na elkaar of om de andere dag een kop vol van een mengsel van gekookte en afgekoelde honing, olie en rode wijn. Afhankelijk van de toestand moeten ook dagelijks om de andere dag de *Rugge en Kruis met warme Karnemelk* gewreven worden. Vanaf het begin tot eind der ziekte de koe te dekken met een warm dekkleed om de vier benen en om het lijf gebonden om alle kou te weren. Tijdens de ziekte dient geen brood te worden verstrekt, als zynde te zwaar, maar wel een of twee wortels en zo nu en dan met wijnazijn de snuit te wrijven. Deze bovenstaande middelen hebben in Friesland tot gelukkige genesing gevolgt, zonder dooden gehad te hebben. Verder worden de redenen genoemd c.q. de werking van de 'geneesmiddelen' weergegeven. Hooi, wordt niet gegeven omdat het zonder herkauwen niet verteert. Het ziektebeeld vertoonde blijkbaar dat de koe niet meer herkauwde. Rabarber werkte zuiverend en dreef de mest af. De olie om de ingewanden en de darmen te ontlasten, zodat deze niet verder beschadigden. Het gekookte mengsel van honing, olie en wijn ook ter zuivering, afrijving, uitzetting en lossing. Ook in de *Hollandsche Historische Courant* van 28 januari 1772 verscheen een remedie tegen de ziekte: o.a. neus en bek schoonmaken met azijn, ze apart zetten en toedekken. Als eten diende een stuk tarwebrood in gemeenen syroop gewentelt gegeven te worden. Ook dreven boeren hun vee, om de pest te mijden, over in brand gestoken heide, vanwege de gedachte dat vuur zuivert.

Boer Hobbelt

Boer Hobbelt in Volthe gebruikte of een eigen of een voorgeschreven geneeswijze. *Memorie Edele en Mogende Heeren. de bekentgemaecte siecte onder het Rundtvee*

in de Marcte Volte, is ten huise van Hobbelt aldaer, conform mijn laeste missive bij de 9 gestorvene, van 14 door Godes genadige seegen gebleeven, en opgehouden. Het geduirigh gebruik der genever besien, soo int beroocken, als die gestampt om de snuite te vrijven, is mijns gevoelens niet ondienstigh geweest aengesien de besmettinge meerendeels door uyt en inwaesemen sijn oirspronck schijnt te hebben.

De schrijver, zijnde de markenrichter of de richter van het gericht Oldenzaal, schrijft dat de pest bij Hobbelt in Volthe is gestopt door Gods zegen.(1) Hij geeft aan dat het gebruik van jeneverbessen via beroking (dus met vuur verhit?) en gestampt om de neus gewreven, goed heeft geholpen. Hij geeft aan dat de ziekte volgens hem is ontstaan door in- en uitwaseming van bacillen.

Veefonds

Pas in 1799 kwam er een *Wet tot voorkoming en afwending van runderpest* door de oprichting van het Veefonds op voorstel van de Groninger boer Reinders. Een schadevergoeding werd gegeven als vee noodgedwongen was afgemaakt. Valt nog mede te delen dat in het begin van de 19^e -eeuw (voornamelijk in de jaren 1816 en 1817) door het slechte weer, zeker hier in Twente, erg veel koeien en schapen, vanwege het karige en slechte voedsel zijn gestorven. (2)

Ziektes, in de vorm van epidemieën, hebben zowel onder de mensen als onder de runderen bestaan. Ze legden een zware wissel op het welzijn en de welvaart van verscheidene ingezetenen, die ondanks de goedbedoelde remedies, vaak machteloos stonden tegenover de vernietigende pest.

1. *HCO 3.1 / 1904 z.j.*

2. *G.A.B. Nijhuis, Veesterfte; in: De Dree Marken in de jaren 1816 en 1817; in: 'n Hoesbreef, nr 1 / 1997.*

Nieuw bronnenboek over de Plechelmuskerk; kritische beschouwing

Jan Oude Nijhuis en Guus Goorhuis

De afgelopen jaren is een vrij groot aantal onbekende bronnen betreffende het Plechelmuskapittel ontdekt en wel in het Gelders Archief te Arnhem en het Stadsarchief te Rheine. Het is prijzenswaardig van de Stichting De Twentse Krans te Albergen om een aantal van deze bronnen toegankelijk te maken in de vorm van een publicatie. Men heeft daarbij voor transcriptie- en vertaalwerk gebruik gemaakt van de deskundige medewerking van de professoren Wilhelm Kohl (Münster) en Gerard Bartelink (Nijmegen). Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in een omvangrijk uitgave van toegankelijk gemaakte tot nu toe onbekende handschriften, aangevuld met enige reeds bekende bronnen uit het Gemeentearchief van Oldenzaal en het Historisch Centrum te Zwolle.

Het in 2007 verschenen bronnenboek is getiteld *De Plechelmuskerk te Oldenzaal. Zijn kapittelheren en goederen. De Grevinckhof, de Bisschopshof, de Proosdijhof en het Kapittel*. Het is bewerkt door Tilly Hesselink-Van der Riet, Wilhelm Kohl, Gerard Bartelink en uitgegeven door de stichting De Twentse Krans te Albergen.

Nadere beschouwing van dit ambitieuze project roept vragen op met betrekking tot de uitgangspunten bij de samenstelling van het boek alsmede met betrekking tot de inhoud van het boek.

Om met de uitgangspunten voor het boek te beginnen: zoals gezegd is het géén bronnenboek als zodanig. Een belangrijk deel – de hoofdstukken 5 tot en met 8, 14 en 17 – bevat géén bronnen maar feiten, stellingen en interpretaties, in meerdere of mindere mate geschraagd door literatuur- en bronnenonderzoek.

De hoofdstukken 9, 12, 13, 15, 16, 18 en 19 met een omvang van 254 pagina's inclusief register vormen het eigenlijke bronnenboek. Ze bevatten vertalingen, soms ook transcripties, van recent ontdekte, maar ook van reeds bekende archivalia. Van de bestanden wordt géén overzicht gegeven van de inhoud, de omvang, de samenhang en het ontstaan. Daardoor krijgt de lezer geen zicht op hun functies en het geschiedkundige belang van deze collecties.

't Inschrien 2008 / 1

Het materiaal wordt op uiteenlopende wijze gepresenteerd: zo wordt in hoofdstuk 19 een eigen ordening gegeven van een 17e-eeuws goederenbestand van het kapittel uit de Arnhemse collectie. Folionummers uit het handschrift ontbreken, waardoor het verband niet zichtbaar is.

Professor Bartelink geeft in zijn inleiding een helder exposé over zijn bijdragen die echter nogal verspreid over het boek werden geplaatst. De inleiding van professor Kohl is verminkt geraakt door een wel zéér letterlijke Nederlandse vertaling. Eindverantwoordelijk samensteller Tilly Hesselink - van der Riet geeft in haar inleiding niet aan welke bijdragen van Bartelink respectievelijk van Kohl zijn. Een en ander heeft tot gevolg dat zowel het boek als geheel alsook hoofdstukken op zichzelf een onoverzichtelijke indruk maken. Het is dan ook niet eenvoudig om wegwijs te worden in het 500 pagina's tellende boekwerk.

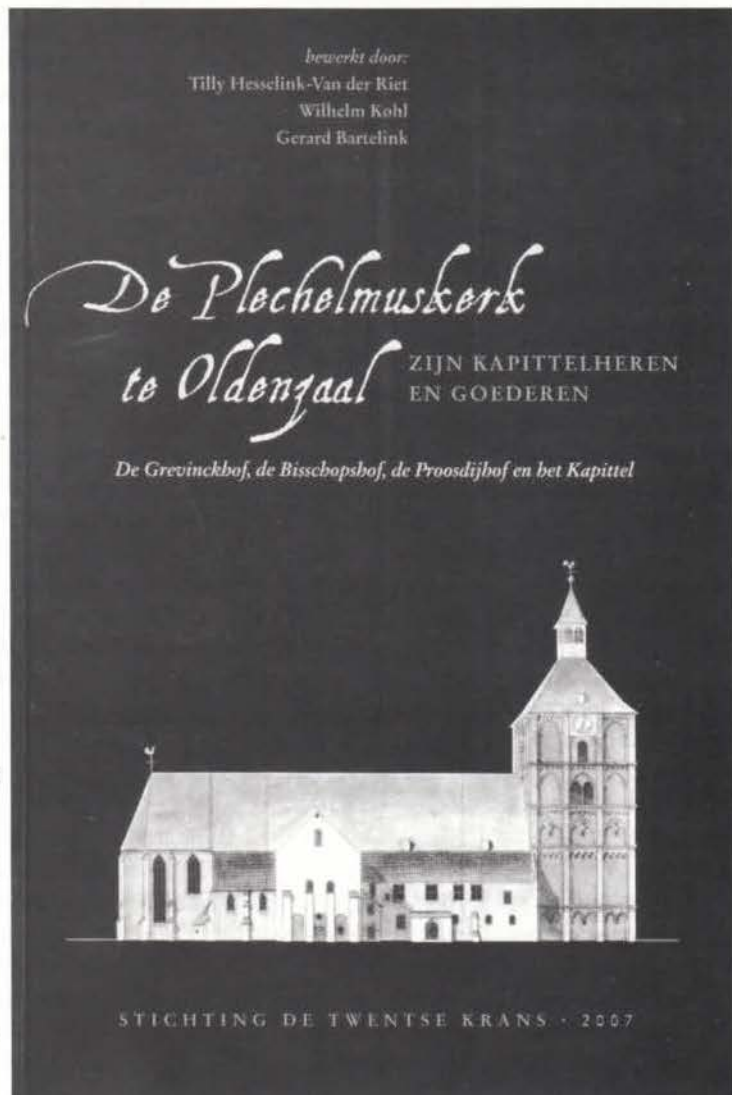
Voor de lezer die de handschriften uit Rheine niet kan inzien, is zowel de titel als de inhoud van hoofdstuk 9 (De statuten) misleidend. Een belangrijk deel ervan (p. 66-73) betreft namelijk niet de statuten van het kapittel, maar een fragment van de zogeheten Acta Rovenii, waarvan het origineel zich in Het Utrechts Archief bevindt. Een editie van 27 hoofdstukken van dit handschrift van Rovenius is reeds

tussen 1876-1878 uitgegeven in Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht (AAU). De hoofdstuktitel (De statuten) is alléén van toepassing op de tekst van p. 73-81.

De vertaling – merkwaardigerwijs in Duits én Nederlands – is overigens niet volledig. Ook komen de vermelde folionummers niet steeds overeen met die van het handschrift. Het is opmerkelijk dat de verschillen tussen beide teksten niet herkend zijn: het handschrift Rheine laat duidelijk zien dat er sprake is van twee (17e-eeuwse) schrijvers. Het afschrift van de Acta Rovenii eindigt op folio 34v en is van een andere hand dan het afschrift van de Statuten dat pas begint op folio 36r. In het boek (p. 73) lopen beide teksten vloeiend in elkaar over, slechts door een witregel van elkaar gescheiden. Daardoor wordt ten onrechte gesuggereerd dat ze één geheel vormen. De Duitse vertaling van het handschrift bevat nog een reeks vertaal- en interpretatiefouten die verergerd worden door de stugge Nederlandse vertaling van het Duits. Een transcriptie van het Latijnse origineel wordt dan ook node gemist.

Dan de inhoud van het boek voor zover het

geen bronnenboek is. De hoofdstukken met geschiedschrijving bevatten meer dan eens stellingen die onvoldoende onderbouwd worden met relevante studies over dat

onderwerp. Ook bevat het boek een aantal belangrijke onjuistheden en missers. Enkele voorbeelden.

Hoofdstuk 5 over het landschap van Twente gaat in hoofdzaak over Oldenzaal en de instellingen in die plaats. Op p. 21 en 22 wordt over de Balderik-kerk te Oldenzaal

gesteld dat deze van hout zou zijn, zonder te refereren aan de studie over dit onderwerp in het boek *Plechelmus* uit 2005. Datzelfde passage, over de bouw der 12e-eeuwse kerk, verwijst slechts naar een studie van Franz Mühlen uit 1983, gebaseerd op diens deels verouderde artikel uit 1959. De dissertatie uit 1998 van Herman Lenferink over de Plechelmuskerk wordt niet betrokken in dit betoog, evenmin bij de beschrijving van het kapittelhuis en de noordbeuk van de kerk (p. 24). Lenferinks proefschrift ontbreekt zelfs op de literatuurlijst van het boek. De geloofwaardigheid van de op p. 486 afgebeelde reconstructie van de Balderikkerk is, bij gebrek aan argumentatie, speculatief.

Het hoofdstuk ontbeert in de paragraaf De Synode (p. 28-29) een vanzelfsprekende verwijzing naar het enig relevante archiefstuk, namelijk het uittreksel uit het synodaal register van de officiaal van de aartsdiaken van Oldenzaal uit 1543 (HUA) en gepubliceerd in AAU 1874.

Zowel op p. 34 als p. 478 (betreffende goederen van de abtj Prüm) wordt een graaf Retersdorpt ten tonele gevoerd als eigenaar van de Grevinkhof in Oldenzaal. Nadere bestudering leert dat hier een jammerlijke verwisseling heeft plaatsgevonden met de plaatsnaam Retersdorf aan de Rijn (bij de Drachenfels). Zie Nolden (Anno verbi... 1100 Jahre Prümer Urbar. Trier 1993, p. 51-52).

Ook de wijze waarop boerderijen van Prüm gelokaliseerd worden (p. 35), kan de toets der kritiek niet doorstaan.

De relatie van hoofdstuk 10 (Necrologium van de Plechelmuskerk) met het boek is onduidelijk. Allereerst is niet duidelijk wat de 'aanvullingen' en wat de 'correcties op het nog aanwezige necrologium' zijn. Verder citeert men van Kohl en Van Winter enkele opmerkingen die niet uitgewerkt of vergeleken worden met studies als die van Overgaauw (1993), Grotefend (1892), Kruitwagen (1942) en De Corswarem (1923; zie literatuurlijst in het boek Plechelmus uit 2005). Daardoor vormt dit hoofdstuk nauwelijks een substantiële bijdrage aan het onderzoek naar het calendarium-necrologium.

Ook is onduidelijk welke plaats in het boek moet worden toegekend aan de inhoud van hoofdstuk 11. Het is een dubblure (zij het in vertaling) van reeds in 1891 en 1926 door Muller en Heeringa uitgegeven edities van bisschoppelijke registers en rekeningen uit de 14e en 15e eeuw.

Samenvattend kan gesteld worden dat de Stichting de Twentse Krans zich beter had kunnen beperken tot het uitgeven van een collectie bronnen, geselecteerd en geordend volgens een duidelijk concept en consequent voorzien van toelichtingen. Onderdelen met geschiedschrijving zijn in een dergelijk boek niet op hun plaats. Het bronnenmateriaal waaraan intensief moet zijn gewerkt, zij het zonder kritische eindredactie, is uiteraard interessant en van belang voor de geschiedschrijving over het Plechelmuskapittel, maar moet gezien het hiervoor gestelde met de nodige voorzichtigheid gehanteerd worden.

De auteurs van het hierboven besproken werk hebben er geen behoefte aan commentaar te leveren.

De redactie stelt zich niet verantwoordelijk voor de inhoudelijke aspecten van het besprokene.

Het collatierecht van de heer van Almelo (deel 1)

Cees Hoogendijk

In 2007 heeft de Stichting Bedehuizen in Overijssel en Flevoland (SBOF) een bulletin uitgegeven over de historie van de Wierdense hervormde dorpskerk. Rode draad in deze door mij samengestelde publicatie, getiteld De Dorpskerk van Wierden, is de band tussen de kerkelijke gemeente enerzijds en de heren (en vrouwe) van Almelo anderzijds. Deze wereldlijke personen hadden tot in de eerste helft van de 20^e-eeuw behoorlijk wat in de plaatselijke kerkelijke melk te brokkelen. Niet alleen in Wierden, maar ook te Almelo en Vriezenveen moesten kerkeraden zich voegen naar de wensen van de Almelose adel. In dit eerste deel de situatie tot aan de Franse Revolutie.

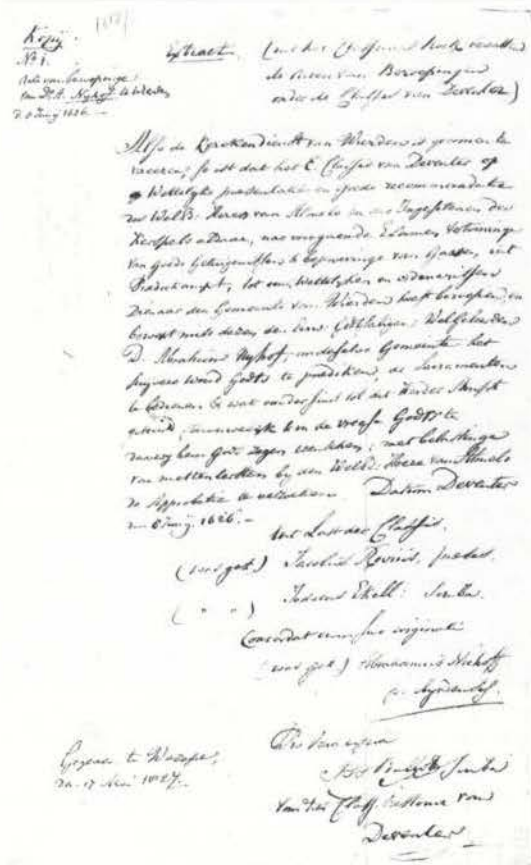
In 1941 kon Ter Kuile nog weinig melden over de band tussen de wereldlijke personen enerzijds en de kerk anderzijds. Hij had volgens eigen zeggen noch over het beroepen door den heer van Almelo van den predikant te Wierden noch over eenige beheersgestie dier kerkvoogdij bijzondere gegevens ter beschikking. Inmiddels is deze situatie behoorlijk veranderd, reden waarom ik in dit artikel graag een onderbelicht onderwerp uit de Twentse geschiedenis naar voren haal.

Vóór 1795 bestond de provincie Overijssel uit de drostambten Twente, Salland en Vollenhove. De door de Staten van de provincie (Ridderschap en Steden) aangewezen drost had een grote macht in zijn ambtsgebied. Echter niet in Stad en Ambt Almelo en Vriezenveen. In dit gebied, de Vrije Heerlijkheid van Almelo, had de heer van Almelo het grotendeels voor het zeggen en bezat hij de volledige juridische en bestuurlijke macht. Daarnaast bezat hij de zogenaamde heerlijke rechten, zoals het recht van wind en water, het jachtrecht en het visrecht.

Patronaatsrecht

Ook op kerkelijk terrein had de heer van Almelo grote zegenschap; hij

had het zogenaamde collatierecht (collatie, Latijn *collatio*, = samenbrengen, vergelijking, bijeenbrengen) dat onderdeel uitmaakte van het patronaatsrecht. Dit recht

Acte van beroeping (1626)

had hij verkregen omdat hij gronden had afgestaan voor geld en omdat hij schenkingen had gedaan ten behoeve van de bouw van kerken. Hoewel slechts een klein gedeelte van Wierden (een moeras) in de Vrije Heerlijkheid lag, viel kerkelijk Wierden toch onder het patronaatsrecht, omdat er (blijkbaar) vanuit Almelo in enige vorm was bijgedragen aan de bouw van de Wierdense kerk. Ter Kuile schrijft dat de heer van Almelo in 1445 *patroon der kerk te Wederden* is. Waarschijnlijk oefenden hij en zijn opvolgers ook het collatorschap uit, maar de eerste die zich collatrix van Wierden noemt, was Agnes van Westerholt. Zij heeft, samen met de man met wie ze omstreeks 1575 hertrouwde, het collatierecht van kerk en vicariën te Wierden uitgeoefend van (waarschijnlijk) 1556 tot 1607. Wie vervolgens dit recht heeft gekregen is niet geheel duidelijk.

Johan van Rechteren

Johan van Rechteren (heer van Almelo sinds 1616) legde in 1618 de eed op de gereformeerde religie af en werd op 2 juni 1620 als patronaatsheer van de kerken in zijn heerlijkheid (Almelo en Vriezenveen) bevestigd door Ridderschap en Steden. In 1621 legde hij de eed af dat de koning en de aartshertogen de gemeenschappelijke vijanden waren, waarmee hij tevens zijn afkeer voor de papistische religie betuigde. Bij de benoeming van de eerste gereformeerde predikant te Wierden (Abraham Nijhoff) in 1626 had deze Johan van Rechteren volgens de betreffende acte van beroeping een aanbevelende en goedkeurende rol, hoewel de koster van Wierden rond die tijd een brief schrijft aan de heer van Almelo en hem al als *collator van kerk en kosterij van Wierden* aanduidt. Verder noemt Johan van Rechteren zichzelf in 1627 ook collator hetgeen niet lijkt te stroken met de

opmerking van jonker Rutger David de Reijger, die zegt dat het recht van collatie en het erfelijk markerichterschap van Wierden door Van Langen tot de Dakhorst in 1656 zou zijn verkocht aan Zeger van Rechteren (zoon van Johan).

Hoe het ook zij, vanaf 1656 kan redelijk veilig aangenomen worden dat de heer van Almelo als *unicus collator* het recht had om bij een vacature in Wierden een nieuwe gereformeerde predikant te benoemen. Het patronaats- en collatierecht werd echter niet overal klakkeloos aanvaard. Als voorbeeld

Adolf Philip Zeger van Rechteren

mag Vriezenveen dienen, waar de kerkeraad rond 1659, gesteund door de classis, grote bezwaren had tegen het collatierecht van de heer van Almelo. De onenigheid werd uiteindelijk door de Overijsselse Staten in het nadeel van de kerkeraad beslist. Wanneer de Wierdense collator na het

overlijden van ds. Abraham Nijhoff in 1667 voor het eerst in actie moet komen valt het op dat enkele lidmaten van de kerk te Wierden een verzoek richten aan de heer van Almelo om aanstelling van Joachim Liens tot nieuwe predikant van Wierden. Waarom de lidmaten tot deze actie kwamen en hoeveel gewicht hun verzoek in de schaal legde, is onbekend.

Bredere functie

Het collatierecht beperkte zich niet alleen tot het beroepen van predikanten, maar betrof normaliter ook de benoeming van ouderlingen en diakonen en verdere kerkelijke medewerkers. Hoe de

te stellen en toe te zenden de persoon van Dominee Joahimus Adolphus Nijhoff, candidaat onder akte van 15 April 1711, zo is het dat wij, ouderlingen en diakonen der voorgeschrevene gemeente te Wyrden bij gunstige concessie en toelating van voorgenoemde heer in de naam van de ganse gemeente erkennen en verklaren gemelde Dominee J.A. Nijhoff op wel gemelde aanstelling en beroeping als onze herder en leraar aan te nemen om onder ons het woord Gods zuiverlijk te bedienen en wat verder een getrouw dienaar van Gods gemeente toestaat te doen. Verzoeken wij dan, met behoorlijke eerbied mits dezen, dat zijn Hoog Graaflijke Excellentie

Pentekening van Hendrik Spilman (1721 - 1784)

correspondentie tussen kerkeraad en de heer van Almelo kon verlopen blijkt uit navolgende brief d.d. 15 april 1711: *Alzo door het overlijden van wijlen den Eerwaarde en God vruchtigen Dominee: Gerhardus Nijhoff, onzen getrouwen herder en leraar, de heilige kerkendienst in onze gemeente te Wyrden vacant is, en het de Graaf van Rechteren, vrijheer van Almelo enz. enz. enz. als collator onzer kerk beliefd heeft ons tot een herder en leraar wederom*

hetselve believe nader te approberen en te confirmeren.

Dat de heer van Almelo meer dan alleen bestuurlijke invloed had, bewijst ook de presentatie in 1769 van een offerte van de Almelse leidekker Hendrik Groen, die de reparasij an de Wierdense kerk op maar liefst 1.300 gulden begroot. Voor dit geld zou de kerk met zowel nieuwe als gebruikte leien gedekt worden en het ligt voor de hand te veronderstellen dat de collator een

flinke duits in het zakje heeft gedaan. In ieder geval betaalde de heer in 1768 een rekening van 100 gulden aan ene Jan ter Horst voor hout en spijkers *tot reparatie en dienst van de kerk van Wierden*.

Voorts had de heer van Almelo het oppertoezicht op de kerkgebouwen en tot in de 19e-eeuw het (gedeeltelijke) beheer van de kerkelijke administratie. Op een gegeven moment moest de collator - ingevolge Artikel 36 van het reglement op de administratie der kerkelijke fondsen enz. - de administratie van kerkelijke goederen aan kerkvoogden en notabelen overdragen. Eerst weigerde hij hieraan te voldoen, maar op 5 december 1823 deed hij toch afstand van een aantal stukken, nadat hij een jaar eerder aan het Provinciaal College van Toezicht nog had verzocht of de kerkelijke administratie te Wierden *op den ouden voet moge verblijven, of dat de Heer Rekestrant moge worden benoemd als permanente President bij het Kollegie van Kerkvoogden aldaar*.

Achttiende-eeuws rumoer

Hoewel de heer van Almelo binnen de Wierdense kerk grote zeggenschap had, ging hij in het begin van de 18^e-eeuw niet vaak in Wierden ter kerke. Het bedehuis in Almelo stond tenslotte veel dichterbij Huize Almelo! Het voorname, maar vaak leegstaande grafelijke gestoelte in Wierden was echter aanleiding voor rumoer in de kerk. Een zekere Sophia Meijers uit Wierden nam in 1715 *stoutelijk* de vrijmoedigheid om zo maar in de grafelijke *vrouwenbancke* plaats te nemen naast de vrouw van de schout van Wierden, die bij absentie van de bewoners van het Huis van Almelo het alleenrecht bezat om de grafelijke bank te bezetten. Ten aanhoren van de gemeente ontstond een heftige woordenwisseling tussen de vrouw van de schout en Sophia Meijers. De strijd werd

beslist toen de schout van Wierden, Jan Hesselinck, een schriftelijk bewijs kreeg van de graaf dat hij en zijn vrouw het alleenrecht hadden om de gravenbank - volgens mr. G.J. ter Kuile het *eerwaard getimmerte* - te mogen gebruiken bij absentie van de Van Rechterens. Een eeuw later blijkt de heer van Almelo zijn bank in de kerk te verhuren aan ene J.H. van Bueren voor vijf gulden per jaar. In 1728 vond in de kerk opnieuw een opzienbarend spektakel plaats, toen een afgesloten kerkbank (bank van de adellijke familie Van Langen) *gedurende den Godsdienst* door Gerhardus Brouwer (zoon van de oude schout Hendricks) werd losgebroken. Laatstgenoemde kwestie leidde zelfs tot een rechtszaak, waarbij de familie Van Langen uiteindelijk in 1738 verloor. Vier Twentse advocaten hadden hun kennis ertegenaan gegooid; het dossier telt 680 bladzijden!

Veranderende machtsposities

Toen de Fransen in 1795 ons land binnen trokken en de oude Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden instortte, veranderde er veel aan de machtspositie van de adel. Kerk en staat werden formeel gescheiden, de adel verloor zijn bijzondere voorrechten en alle heerlijke rechten en tienden werden in 1798 afgeschaft. Dit leidde in Almelo tot een openlijke twist tussen de collatrix en de door de revolutionaire burgerij benoemde kerkmeester met als inzet de gravenbank in de Grote kerk.

Na de bevrijding van de Franse overheersing in 1813 zou echter weer een gedeeltelijk herstel van de adellijke macht volgen, waaronder in 1814 het collatierecht. Ondanks het herstel van het collatierecht blijkt nergens meer enige bemoeienis van de collator in Almelo met de Wierdense rooms-katholieken.

Twentse paddenstoel

Oplossing vorige nummer:

De paddenstoel bevindt zich aan de Hertmerweg tussen Hertme en Zenderen bij de afslag met de Hebbrodweg. Enkele eeuwen geleden bevond zich aan deze weg het kasteel Weleveld.

In de richting van Zenderen, aan de rand van het dorp, staat het Karmelietenklooster, waarover u op pagina 27 en 28 een kort artikel vindt.

De prijs is gewonnen door J. Kwast uit Borne.

Ook de paddenstoel in de puzzelwedstrijd van dit nummer bevindt zich in de buurt van een historische plek. Doe mee en win het boeiende boek *Op weg naar de galg* van Rob Küpers, het gedramatiseerde levensverhaal van Berendina Hertgers, een boerenmeid uit het Oele van de 18de-eeuw.

Wat moet u doen?

Beantwoord de twee onderstaande vragen en stuur de antwoorden naar de redactie van dit blad: Blauwgras 48, 7623 GK Borne, e-mail: redactie@oudheidkamertwente.nl

1. Waar staat de paddenstoel op onderstaande foto?
2. Welk door de mens aangelegd 'Amerikaans verschijnsel' ligt daar in de buurt?

F.J.M. Algerbosch

Vergeet niet uw naam, adres en telefoonnummer te vermelden. Stuur uw oplossing in voor 2 mei 2008.

In het volgende nummer wordt aan het bijzondere 'Amerikaans verschijnsel' een artikel gewijd.

Het karmelietenklooster in Zenderen

B. Jager

Aan de Hertmerweg aan de rand van Zenderen bevindt zich een uitgebreid gebouwencomplex: een klooster, een kerk en een (van oorsprong) seminarium en internaat. Het zijn statige gebouwen waarvan onmiddellijk de verzorgde architectuur opvalt en die een rijke cultuur herbergen.

Het karmelietenklooster in Zenderen was in eerste instantie een uitbreiding van het klooster in Boxmeer. Toen koning Willem III vrijheid van godsdienst proclameerde, besloot men in Zenderen een karmelietenklooster te stichten. Dat was in 1855. Aanvankelijk bewoonden de kloosterlingen het buitengoed Het Hulscher, dat voordien voor de bewoners van Zenderen al als plaats voor hun religieuze samenkomsten dienst had gedaan. In de loop van de jaren werd er een en ander bijgebouwd. Bij het klooster kwam in 1882 ook een kerk, door de Zendenaren de paterskerk genoemd en later werd een school gesticht. De paters hadden al vanaf het begin een belangrijke sociale functie binnen de dorpsgemeenschap, zoals in het verdere van dit artikel moge blijken.

Karmelietenklooster

was de eerste pastoor. Het zou echter nog tot 1946 duren voordat de paterskerk de parochiekerk werd, waar dus vanaf dat moment ook de bevolking kerkte. De oude waterstaatskerk, die nu geen functie meer had, werd afgebroken.

Seminarium

De karmelieten hebben een buitengewoon belangrijke functie vervuld bij de

Waterstaatskerk

De kerkgemeenschap in Zenderen had aanvankelijk een eigen kerk, de zogenoemde waterstaatskerk, maar toen Zenderen een aparte parochie werd, dat was in 1931, kwam het kerkelijke bestuur onder de hoede van de paters. Lebuïnus Braakhuis

ontwikkelde van het onderwijs in Twente. Aanvankelijk werd er bij het klooster in 1890 een seminarium gesticht, het 'Gymnasium Sint-Alberti', waarvan de lokalen zich aanvankelijk in het oude Hulscher bevonden. De opzet voor dit

seminarium was echter veel breder dan enkel een priesteropleiding. In de Twentsche Volkskalender van 1924 lezen we: *Men mag niet aanstonds denken aan een gymnasium in grooten stijl met uitgebreid program en een overdadig aantal leervakken, neen, deze inrichting wilde alleen voorzien in de behoefte aan meer uitgebreid middelbaar onderwijs. [...] Derhalve werd het onderwijs nu opgezet op bredere grondslag dan het aanvankelijk gegeven privaatonderricht; ook jongens werden opgenomen, die niet voor priester studeerden, maar voor hun lateren werkring of betrekking een hogere opleiding nodig hadden dan de lagere school of kostschool hun schenken konden.* De school groeide en daarom werd er in 1895 een nieuw gebouw gesticht en in 1899 een daaraan verbonden internaat dat in later jaren werd uitgebreid tot een symmetrisch en

artistiek ogend gebouw onder de deskundige leiding van architect Croonen. In 1922 werd echter besloten van de school een 'echt' seminarium te maken en op andere locaties ten behoeve van de ontwikkeling van de Twentse jeugd nieuwe scholen te stichten.

Lycea

De eerste school die door de karmelieten werd gesticht was het Twents Carmellyceum in Oldenzaal, dat op

13 september 1923 werd geopend.

In Twente bevinden zich heden ten dage vier scholen die door de karmelieten zijn gesticht: het al genoemde lyceum in Oldenzaal, thans Thijcollege genoemd, het Jacobuscollege in Enschede, het Grundel-Twickelcollege in Hengelo en het Canisius-Pius X college in Almelo.

Het oude seminarium in Zenderen moest in 1971 zijn poorten sluiten, omdat het aantal leerlingen dramatisch was teruggelopen. De locatie heeft een tijdlang dienst gedaan als middelbare agrarische opleiding; er is nu

Het Hulscher

een restaurant gevestigd.

Kwijnend bestaan

Ook het oude klooster leidt op dit moment een kwijnend bestaan. Het huisvest nog enkele hoogbejaarde paters. Fris bloed komt er niet meer bij. De functie die deze paters in de eredienst vervullen, is sterk gereduceerd: iedere eerste zondag van de maand verzorgen zes paters de dienst, gekleed in hun habijt en witte mantel.

Verslag cursus *Invloeden van de Germanen op de Twentse samenleving*

Frans J.M. Agterbosch

*Vier zaterdagen in februari hebben vijftien oprecht in de Twentse historie geïnteresseerden deelgenomen aan de cursus **Invloeden van de Germanen op de Twentse samenleving**.*

Henk Woolderink en Gerard Seyger gaven een indrukwekkend beeld van de invloed van de Germanen op ons woongebied, maar ook daarbuiten. Begrippen als sala, hof, borg en kerk werden door de inleiders uitdagend naar voren gebracht. Ze plaatsten deze begrippen onder andere in de context van het ontstaan van de Twentse steden. De invloed van het Germaanse recht op de ondeelbaarheid van de boerderijen bijvoorbeeld kun je heden ten dage nog steeds in de praktijk zien.

Verder ging de cursus over het ontstaan en het gebruik van het markerecht en vooral ook de Germaanse invloed op onze taal, de kerstening en onze gebruiken. De begeleidende excursies lieten een goede

praktische onderbouwing zien van wat in de 'lessen' werd aangegeven.

Bij de cursus was een schriftelijke handleiding. Het is het overwegen waard hiervan een syllabus te maken zodat ook anderen hiervan kunnen genieten.

De cursus heeft mij als deelnemer meer inzicht gegeven in de oorsprong van ons Twentse bestaan en de samenhang tussen de Twentenaren en de bewoners buiten Twente. Ook de overeenkomsten met andere volkeren, bijvoorbeeld uit Noorwegen, zijn opmerkelijk.

Het volgen van een dergelijk cursus is bijna een must voor ieder die in de Twentse geschiedenis geïnteresseerd is. Hopelijk krijgt dit uitstekende initiatief een vervolg.

Boeksignalement

G. Bekkering

Jan Wiefker, **Omwervingen door de historie van Twente**, *Van Hof Espelo tot Weerselo en verder*, bezorgd door Jan Hinke, 132 pagina's, ISBN 90.8569.052.8, Elbertinck, € 14,95

Jan Wiefker stamt uit een familie die woonde en werkte op het erve Wiefker, gelegen in de marke Lonneker en ressorterend onder het Hof Espelo. Hij werd in 1924 geboren in Weerselo als zoon van de hoofdonderwijzer. Na zijn pensionering opende genealogisch onderzoek naar zijn eigen familie hem de weg naar de geschiedenis van Twente. Gedurende ruim 25 jaar deed hij veel archiefonderzoek. Dat resulteerde in bijna even zovele artikelen. Dit boek biedt een bloemlezing uit zijn belangrijkste pennenvruchten en een bibliografisch overzicht van al zijn publicaties. Helaas heeft Jan Wiefker de presentatie van dit boek niet meer kunnen meemaken. Hij is 7 september 2007 overleden.

't Inschrien 2008 / 1

LaRoche

Steaks & Seafood

Hengelosestraat 200 te Enschede
Tel. 053 - 43 53 855

www.restaurantlaroche.nl

Quest

accountants

Kottendijk 72, 7522 BT ENSCHEDE
053-4327475

ondernemende adviseurs

www.questaccountants.nl

Van Remeker Schilderwerken

Betrouwbaar en degelijk

Michel van Remeker
Rigtersbleekstraat 23
7521 GH Enschede
Tel: 053 - 4352482
Mobiel: 06 - 53516771

DE
LIJSTENMAKERIJ
GOVAARTS & HOMAN

Hengelosestraat 164
7521 AK Enschede
tel 053-4353678
www.govaarts.nl

Bijzondere lijsten en inlijstingen, ophangsystemen en kunstschildersmateriaal

o.a. voor:

groei-brillant
quartz horloges
stijlklokken
gouden sieraden

Keppels b.v.
juwelier-horloger

LIPPERKERKSTRAAT 43-45,
ENSCHEDA, TEL. 431 26 50

vakkundige reparatie inrichting

ELEKTROBURO
H. VOS **B.V.**

Elektra en Data werken
Brandmeldinstallaties
Noodverlichting

24 uur Servicedienst

Tel. 053 - 435 30 96

VOS
INSTALLATEURS B.V.

Elektra, Airco,
Verwarming, Sanitair,
Loodgieterswerk en
Luchtbehandeling

Tel. 053 - 435 20 63

Op 2 december 2019 neemt u 150 euro op. Gewoon bij een Rabo geldautomaat.

(Als contant geld dan nog bestaat.)

Met meer dan 3000 kantoren komt u de Rabobank door heel Nederland tegen. Overal waar u ons verwacht en zelfs op plekken waar u dat misschien niet had gedacht. Dat is altijd al zo geweest en zal altijd zo blijven. Want al wordt alles digitaal en virtueel, er zal altijd een Rabobank in de buurt blijven.

Het is tijd voor een bank
die zichzelf blijft.

Het is tijd voor de Rabobank.

